

УДК 342.9

Я. В. Колесник

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

**СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ТА МІСЦЕ СЕРЕД НИХ
ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Існування будь-якої держави забезпечується розгалуженим апаратом, який складають органи влади різної компетенції, рівня, розміру, а також працюючі в них службові особи. Кожне офіційне відомство провадить діяльність в суворо відведеному напрямку. Дані напрями визначаються функціями, які держава виконує та які розчинюються у її правовій системі. Так, однією з найважливіших особливостей правоохоронної функції держави є спеціальне коло суб'єктів, які її реалізують. В даному аспекті, мова йде про специфічну частину державного апарату, якому надано повноваження в правоохоронній галузі та в структурі якого окреме місце відведено Національній поліції України. Розгляду та розкриттю саме цієї проблематики буде присвячене подальше наукове дослідження.

Ступінь наукової розробленості. Наукову основу статті складають роботи вчених присвячені проблематиці суб'єктності взагалі, а також визначенню особливостей суб'єктів реалізації правоохоронної функції. В даному ракурсі було використано напрацювання С.С. Алексеєва, В.К. Бабаєва, С.Н. Братуся, С.Ф. Кечек'яна, Л.Т. Кривенко, О.В. Тюріної, О.М. Бандурки, В.Б. Авер'янова та інших. Проте, на теоретичному рівні на сьогоднішній день не має стійкої позиції щодо місця в системі суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави органів Національної поліції України.

Метою статті є аналіз суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави та визначення місця серед них органів НПУ.

Виклад основного матеріалу. Загальне питання суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави неодноразово піднімалось у наукових колах. Однак, ведучи пошуки його сутнісного ядра, слід проаналізувати зміст категорії суб'єктності, яка визначає формат володіння правами та обов'язками, а також механізм взаємодії учасників відносин в сфері реалізації правоохоронної функції держави.

У словниках української мови термін «суб'єкт» визначається як:

- істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності;

- особа, група осіб, організація і таке інше, яким належить активна роль у певному процесі, акті;

- особа чи організація як носій певних прав та обов'язків тощо [1, с.1408 – 1409].

В правовій літературі термін «суб'єкт» найчастіше застосовується у значенні суб'єкта права. Юридичне поняття «суб'єкт права» передбачає наявність у особи, організації тощо потенційної можливості бути носієм прав і обов'язків та можливості їх реалізації (тобто правосуб'єктності). Така позиція була сформульована відомим теоретиком у галузі права С.С. Алексеєвим. У контексті надання визначення поняття «суб'єкт права» постає питання про співвідношення цієї категорії із термінами «суб'єкт правовідносин» та «учасник правовідносин». Іноді вони використовуються у якості синонімічних поряд із «суб'єктом права» [2, с. 5–6; 3, с. 84; 4, с. 13]. В.К. Бабаєв відзначає, що суб'єкти права – це учасники правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Вчений поділяє всіх суб'єктів права на три групи: індивіди (фізичні особи), організації (державні та недержавні) й соціальні спільноти [5, с. 417].

Тож, беручи до уваги наведені вище визначення, вважаємо, що термін «суб'єкт» характеризує індивідуальну або колективну, самостійну особу, що володіє певним набором прав, обов'язків, на основі чого може вступати у відносини із іншими суб'єктами, провадити той чи інший вид діяльності, виконувати визначене коло функцій. Іншими словами, суб'єкт – це повністю самодостатній учасник суспільних відносин та життєдіяльності в середині держави, на якого покладається окрема соціально-правова роль.

Логіка наведеного твердження дає можливість вказувати про те, що суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави – це спеціальне коло індивідуальних або колективних осіб, на яких покладено права та обов'язки, що надають їм можливість застосовувати у своїй діяльності особливий набір заходів, методів та засобів у сфері забезпечення законності та правопорядку на території країни, підтримки та захисту державного суверенітету, його недоторканості, формування безпечного середовища для життя, здоров'я, прав, свобод та інтересів населення країни.

Проте, шукаючи відповідь на питання, які органи та посадові особи безпосередньо становлять суб'єктний склад процесу реалізації правоохоронної функції держави, ми провели власну класифікацію в рамках якої визначили три наступні

групи, а саме: 1) вищі органи державної влади та інститути, як суб'єкти реалізації правоохоронної функції; 2) центральні та місцеві органи виконавчої влади; 3) правоохоронні органи.

Так, на центральному, найвищому рівні, до суб'єктів реалізації правоохоронної функції відносяться: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Президент України. Спільною характеристикою зазначених суб'єктів є те, що жоден з них не є спеціалізованою організацією, яка діє виключно у сфері захисту прав і свобод людини, громадянина, забезпечення правопорядку і таке інше. Проте, дані органи займають ключове місце в системі державного управління, у зв'язку із чим частина їх діяльності знаходиться у правоохоронному спектрі.

Наприклад, Верховна Рада України (далі – ВРУ) – це парламент, якого періодично обирає народ (корпус виборців), і є представницьким органом Українського народу та органом законодавчої влади [6].

Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) нарівні з ВРУ також є вищим органом державної влади. Однак, має діаметрально протилежний правовий статус та завдання, а також відіграє власну роль у реалізації правоохоронної функції держави. Так, КМУ визнано вищим органом у системі органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Ряд завдань, що ставляться перед зазначеним органом влади, прямо пов'язано із правоохоронним сектором, зокрема: забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики і таке інше [7].

Відповідно до наведених завдань, на Кабінет Міністрів України покладаються спеціальні повноваження. Так, КМУ: у сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина: забезпечує проведення державної правової політики; здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади; вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та

громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби із злочинністю, запобігання і протидії корупції; здійснює заходи щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками тощо [7].

Що стосується Президента України, то він є главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Відповідно до Основного закону Президент: забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; призначає позачергові вибори до Верховної Ради України; припиняє повноваження Верховної Ради України; призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора; вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України тощо [8].

Таким чином, першу групу суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави становить «триумвірат» вищих органів влади, кожен з яких забезпечує роботу правоохоронного сектору в межах наданих йому повноважень. Так, Верховна Рада України приймає ключові нормативно-правові акти – закони, норми яких регулюють правові відносини в тому числі за напрямом правоохоронної діяльності нашої країни. Кабінет Міністрів України очолює виконавчу владу та контролює реалізацію законодавства в межах правоохоронного сектору, а Президент України, в свою чергу, забезпечує належний рівень законності та функціонування вказаних гілок влади. Тобто, наведені вищі органи та інституції влади є найвищими управлінськими ланками, які створюють юридичні та організаційні засади діяльності із забезпечення всього правоохоронного сектору України, а також вживають глобальних заходів контролю за ним.

Другу групу суб'єктів реалізації правоохоронної функції становлять центральні та місцеві органи виконавчої влади. Систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності.

Міністерства діють за принципом єдиноначальності. Інші центральні органи виконавчої влади діють за принципом єдиноначальності, якщо інше не передбачено законом.

На рівні центральних органів виконавчої влади одним з ключових відомств, яке в своїй поточній діяльності безпосередньо займається реалізацією правоохоронної функції держави є Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС). Вказане відомство головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах: забезпечення охорони прав і свобод людини; захисту державного кордону; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [9].

Щодо місцевих органів виконавчої влади, то їх структуру становлять місцеві державні адміністрації, які в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Місцеві державні адміністрації, як і інші органи виконавчої влади виконують широкий спектр завдань, одним з яких є забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці [10].

Отже, центральні та місцеві органи виконавчої влади – це реалізатори політики держави у правоохоронному секторі. Так, якщо вищі органи влади задають координати розвитку країни, то суб'єкти, що за нашим визначенням відносяться до другої групи, реалізують відповідні вектори за цільовим напрямом своєї діяльності, на кшталт МВС, або в рамках відповідної території, як місцеві державні адміністрації. Для цього їх наділено великим масивом організаційно-контрольних функцій, в рамках яких вони використовують різні контрольні-наглядові, планувальні, кадрові, фінансові, адміністративні та інші заходи.

Останню групу суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави становлять правоохоронні органи.

На законодавчому рівні поняття «правоохоронні органи» безпосередньо не розкривається. Однак, в положеннях Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-ХІІ закріплено перелік функцій органів влади, які можна вважати правоохоронними. Відповідно до Закону правоохоронними є відомства, які провадять наступну діяльність: розгляд судових справ у всіх інстанціях; провадження і розслідування кримінальних

справ і справ про адміністративні правопорушення; оперативно-розшукову діяльність; охорону громадського порядку і громадської безпеки; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і попереднього слідства та прокурорів; контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; нагляд і контроль за виконанням законів [11].

Таким чином, правоохоронні органи можна витлумачувати, як систему органів державної влади із спеціальним правовим статусом, що виражається у наборі спеціальних повноважень в сфері профілактики, попередження та припинення правопорушень, здійснення досудового розслідування, охорони публічної безпеки та порядку, захисту інтересів громадян від протиправних посягань у різних сферах суспільного життя, провадження державного контролю за виконанням законів та інших нормативно-правових актів на території України тощо. Варто зазначити, що під таке визначення підпадає досить велике коло існуючих державних органів. Відповідне місце серед правоохоронних органів займає Національна поліція України (далі – НПУ). У положеннях Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII вказано, що НПУ – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [12].

Тож, правоохоронні органи також є органами виконавчої влади, як і виділені нами суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави другої групи. Однак, на правоохоронні органи покладаються особливі, специфічні завдання, які передбачають проведення не організаційних заходів, а здебільшого реактивних, направлених на безпосереднє припинення негативних явищ, які порушують права, свободи, інтереси громадян, нормальний стан правопорядку у державі.

Відмінною рисою зазначених органів є те, що при виконанні покладених на них державою завдань вони мають право застосовувати найбільш жорсткі заходи державного примусу, зокрема, вогнепальну зброю. Крім того, діяльність правоохоронних органів та осіб, які працюють в них, гарантується чинною правовою системою. Зокрема, службовці подібних відомств користуються особливим юридичним статусом, який передбачає захист

від будь-яких втручання в їх діяльність або протиправних посягань за фактом здійснення останньої.

Висновки. Таким чином, проведений у статті аналіз дозволив виділити декілька груп суб'єктів здійснення правоохоронної функції держави, серед яких: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Міністерство внутрішніх справ, місцеві органи виконавчої влади (місцеві державні адміністрації), правоохоронні органи (СБУ, Державна прикордонна служба, Державне бюро розслідувань тощо). В цій системі Національна поліція України займає місце спеціального органу виконавчої влади, а саме правоохоронного органу, який відповідно до покладених на нього завдань, повноважень та функцій в своїй поточній діяльності реалізує правоохоронну функцію держави.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве (понятие, виды, государственные юридические лица). М. : Юриздат, 1947. 362 с.
3. Кечекъян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М. : Изд-во Академии наук СССР, 1958. 186 с.
4. Семчик О.О. Держава як суб'єкт фінансового права: дисертація. Київ: Національна академія наук України інституту держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 232 с.
5. Теория государства и права / Под. ред. В. К. Бабева. М.: Юрист, 2002. 592 с.
6. Кривенко Л. Т. Теоретико-конституційні аспекти оновлення поняття «Верховна Рада України» у процесу реформування конституції. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 1. С. 26-34.
7. Про Кабінет Міністрів України: закон від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. ст. 222;
8. Конституція України: закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. ст. 2598.
9. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова, положення від 28.10.2015 № 878. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. ст. 43
10. Про місцеві державні адміністрації: закон від 09.04.1999 № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20. ст. 190.
11. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон від 23.12.1993 № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11 ст. 50.
12. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2020 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. ст. 379.

Анотація

Колесник Я. В. Суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави та місце серед них органів НПУ. – Стаття.

У статті узагальнюються наукові погляди вчених з приводу тлумачення термінів «суб'єкт», «суб'єкт права» та «суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави». Проводиться класифікація всього масиву суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави. Встановлено місце Національної поліції України в системі органів на які покладається реалізації правоохоронної функції держави.

Ключові слова: правоохоронна функція, Національна поліція, суб'єкти реалізації.

Аннотация

Колесник Я. В. Субъекты реализации правоохранительной функции государства и место среди них органов НПУ. – Статья.

В статье обобщаются научные взгляды ученых по поводу толкования терминов «субъект», «субъект права» и «субъект реализации правоохранительной функции государства». Проводится классификация всего массива субъектов реализации правоохранительной функции государства. Установлено место Национальной полиции Украины в системе органов, на которые возлагается реализации правоохранительной функции государства.

Ключевые слова: правоохранительная функция, Национальная полиция, субъекты реализации.

Summary

Kolesnyk Ya. V. Subjects of realization of law enforcement function of the state and a place among them of bodies of NPU. – Article.

The article summarizes the scientific views of scholars on the interpretation of the terms «subject», «subject of law» and «subject of implementation of the law enforcement function of the state.» The classification of the whole array of subjects of realization of the law enforcement function of the state is carried out. The place of the National Police of Ukraine in the system of bodies entrusted with the implementation of the law enforcement function of the state has been established.

Key words: law enforcement function, National Police, implementation sub.